

УДК 338.2

© 2015

*К.В. Наконечна,**кандидат
економічних
наук**Національний
університет біоресурсів
і природокористування
України*

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ЩОДО РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ І ГАЛУЗЕВИХ ЗМІН ТА ЗРУШЕНЬ

Мета. Проаналізувати теоретичні підходи до вивчення регіональних і галузевих зрушень та виробничої спеціалізації регіонів.

Методи. Аналізу та синтезу; порівняльно-географічний, або територіальний; еталонів та аналогії; індукції та дедукції.

Результати. Здійснено теоретичне обґрунтування підходів до аналізу регіональних і галузевих зрушень і виробничої спеціалізації регіонів, проаналізовано основні історико-еволюційні етапи розвитку теоретичних поглядів стосовно регіональних структурних змін та зрушень для розробки практичних рекомендацій щодо формування регіональної структурної політики України. **Висновки.** Виявлено, що еволюція теоретичних поглядів на проблему регіональних структурних змін та зрушень дала можливість досягти істотного прогресу в аналізі та оцінці структурних процесів в економіці й формуванні політики, що дає змогу регулювати положення окремих галузей. Однак сам механізм структурних зрушень й надалі залишається поза увагою економістів.

Ключові слова: структурні зміни, структурні зрушення, історико-еволюційні етапи, галузева структура.

Структурні зміни в економіці — процес, що впливає на рівень якості життя та рівень зайнятості значної кількості населення. Державна регіональна політика структурних реформ та інституційних змін має зменшити втрати населення та його опір щодо структурних зрушень. У вітчизняній науці та практиці ще з початку 90-х років ХХ ст. реструктуризація економіки визнавалася пріоритетом поряд з комерціалізацією та лібералізацією внутрішньої і зовнішньої торгівлі, приватизацією, лібералізацією цін, макроекономічною стабілізацією. Проте декларування пріоритетності реструктуризації вищими органами державного управління не означало реальних змін.

Мета досліджень — теоретичне обґрунтування підходів до аналізу регіональних галузевих зрушень і виробничої спеціалізації регіонів для розробки практичних рекомендацій

щодо формування регіональної структурної політики України.

Предметом досліджень є регіональні галузеві зрушення та їх вплив на виробничу спеціалізацію суб'єктів. Об'єктом досліджень є галузева структура регіональної економіки.

Методи досліджень. Для вирішення поставлених завдань використовували методи: аналізу й синтезу; порівняльно-географічний, або територіальний; еталонів та аналогії; індукції та дедукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням структурної модернізації економіки України, впливу структурних чинників на якісні процеси економічного розвитку присвячено роботи відомих вітчизняних дослідників, зокрема Я. Базилюка [1], О. Власюка [20], В. Гейця [21], Я. Жаліла [9], І. Крючкової [14], О. Саліхова [14], В. Сіденка [3],

Л. Федулова [18], Л. Шинкарук [23], О. Шубравської [19].

Результати досліджень. У розвитку економічних поглядів на галузеву структуру, галузеві структурні зміни та зрушення виокремлюють 4 етапи.

Перший етап (XVIII ст. — кін. XIX ст.) — зародження регіональної науки (перші теорії розміщення виробництва). Спочатку галузеву структуру економіки досліджували Ф. Кене, А. Сміт, Д. Рікардо, Л. Вальрас. Вони розглядали роль окремих галузей в економічній системі та основні чинники, що визначають галузеву структуру виробництва. Ф. Кене виокремлював сільське господарство як основну сферу в галузевій структурі економіки, на якій базується економічна система. У праці Ф. Кене «Загальні принципи економічної політики землеробської держави» вже містилися елементи структурної політики. Він вважав, що державна влада має забезпечувати економічний прогрес і сприяти процвітання землеробства як головного джерела добробуту всієї нації [11].

А. Сміт стверджував, що структуру економіки визначає міжнародний поділ праці, тому галузевий розвиток доцільно стимулювати відповідно до тих абсолютних переваг, якими володіє країна (або регіон). Це може привести до збільшення обсягів виробництва і споживання товарів. Д. Рікардо вважав, що головне — відносні, а не абсолютні переваги, які визначають структурну політику країни [17]. При цьому розглядався, як правило, статичний стан економіки, хоча робилися окремі спроби вивчення динамічних структурних процесів. У XIX ст. з'явилися дослідження чинників економічного простору — це теорії сільськогосподарського штандорта І. Тюнена, раціонального штандорта промислового підприємства В. Лаунхардта та промислового штандорта А. Вебера. Вони мали значний вплив на формування теорій регіональної економіки. У 2-й пол. XIX ст. Леон Вальрас розвиває теорію виробництва. У галузевій структурі економіки особливе місце Л. Вальрас відводить промисловості, яку визначає як «сукупність відносин між людьми і речами, покликаних підпорядкувати речі цілям, які ставляться людьми» [17]. На думку Л. Вальраса, теорія економічного виробництва суспільного багатства, тобто організації промисловості в рамках системи поділу праці, є прикладною наукою і становить основу економічної політики.

Другий етап (кін. XIX ст. до поч. 30-х років XX ст.) ознаменувався роботами з економічної динаміки Дж. Б. Кларка і теорією динамічної рівноваги В. Парето. Праці Дж. Б. Кларка з економічної динаміки поклали початок розвитку теорії структурних змін. За Дж. Б. Кларком, економічна динаміка розкриває причини порушення рівноваги економіки, які зводяться до диспропорцій між галузями економіки, а структурні зміни пов'язані зі зміною граничної продуктивності капіталу. Найінтенсивніше теорія структурних змін та структурних зрушень стала розвиватися з середини XX ст. Це пов'язано переважно з розвитком посткейнсіанського і неокласичного, згодом — й інституційного напрямів в економічній науці.

Третій етап (з серед. 30-х років XX ст. до поч. 90-х років XX ст.). Він характеризується насамперед розвитком кейнсіанської (Р. Харрод, Е. Домар) і неокласичної (Р. Солоу) теорій економічного зростання. Новим моментом в аналізі господарської структури економіки стала розробка двота багатосекторних моделей економічного зростання (У. Льюїс, Р. Стоун, Х. Удзава), створення балансових моделей «витрати — випуск». Уперше для практичного аналізу макроекономічної рівноваги у продовження та розвиток ідеї Л. Вальраса був побудований баланс міжгалузевих зв'язків «витрати — випуск», творцем якого став В. Леонт'єв. Він запропонував макроекономічну модель загальної ринкової рівноваги, побудовану на основі структурних взаємозалежностей усіх фаз відтворення — виробництва, розподілу, обміну та споживання. Модель міжгалузевого балансу дає можливість при заданій продукції (x) визначити випуск кінцевого суспільного продукту (y), а при даному кінцевому продукті — знайти потрібні для виробництва обсяги валової продукції за галузями народного господарства. Крім того, можна поєднувати ці два підходи, задаючи однією частиною ресурси, а другою — кінцевий продукт [5]. Цінність моделі міжгалузевого балансу для аналізу галузевих структурних змін і проведення структурної політики на рівні держави та регіону досить вагома. У цій моделі можуть бути представлені всі провідні чинники і показники економіки, а саме: сфери та сектори, валовий випуск, валовий національний продукт, проміжний продукт, кінцевий суспільний продукт, національний дохід, всі матеріальні потоки в народному господарстві, імпортно-експортні зв'язки та ін. Крім того,

в моделі В. Леонтьєва реалізовано основні застосовувані в макроекономіці економіко-математичні методи — матричне числення на базі лінійної алгебри. Зрештою, з цієї моделі можуть бути отримані найцінніші похідні результати для аналізу основних макроекономічних пропорцій, зокрема прогнозованих [17]. Назва моделі В. Леонтьєва пов'язана з двояким розглядом окремих галузей в таблиці. Стовпчики балансу представляють окремі галузі, які виражають сукупний попит покупців матеріальних благ і послуг, запропонованих іншими галузями (витрати). Рядки балансу представляють також різні галузі, що виражають сукупну пропозицію і продавців матеріальних благ і послуг, які надаються ними самими (випуск). Це дає можливість тісно пов'язати модель В. Леонтьєва з системою національних рахунків [6]. Важливим дослідженням в теорії регіонального розміщення стала теорія дифузії інновацій Т. Хагерстранда, яка розкриває процес створення і поширення нововведень, що впливають на структуру економіки. Вчений вважав, що економічний розвиток є результатом дифузії (поширення) між країнами і регіонами інновацій, під якими розумілися різні технічні удосконалення, організаторські здібності та ін. [7]. Теорія полюсів зростання, заснована на теорії центральних місць В. Крісталлера, спочатку була розроблена французьким економістом Ф. Перу, який в основі своїх ідей розглядав галузеву структуру економіки і виділяв галузі, що лідирують і створюють конкурентоспроможні якісні товари та послуги на основі найефективнішого використання чинників виробництва. Внаслідок цього відбувається концентрація таких виробництв і виникають полюси економічного зростання [5]. Згодом ця теорія отримала розвиток у працях А. Блекбері, Ж. Будвіля, Х.Р. Ласу, В. Леонтьєва, П. Потье, Р. Стефенсона, Т. Хартшорта. Теорія полюсів зростання тісно межує з теорією виробничо-територіальних комплексів М. Колосовського. У 50–60-ті роки ХХ ст. розроблялися моделі економічного зростання, що враховували динамізувальний чинник науково-технічного прогресу (К. Ерроу, Е. Шілінські). І, зрештою, наприкінці 80-х — на початку 90-х років минулого століття виник напрям нового класицизму, основні ідеї якого були присвячені моделюванню впливу інноваційної діяльності на зрушення в структурі з урахуванням накопичення людського капіталу (Р. Лукас, П. Ромер, А. Янг

та ін.). Великий внесок у розвиток теорії міжгалузевих структурних зрушень зробили такі вчені, як Л. Канторович, В. Леонтьєв, В. Немчинов та ін. Сфера їх інтересів стосувалася побудови багатосекторних моделей економічного зростання і міжгалузевого балансу, що відображають структурні зміни і структурні зрушення в народному господарстві країни.

Четвертий етап (з серед. 70-х років ХХ ст. по теперішній час). Проблемам структурної модернізації економіки України, впливу структурних чинників на якісні процеси економічного розвитку присвячено роботи відомих вітчизняних дослідників, зокрема Я. Базилюка, О. Власюка, В. Гейця, Я. Жаліла, І. Крючкової, О. Саліхова, В. Сіденка, Л. Федулова, Л. Шинкарук, О. Шубравської. Питання структурних зрушень стало наріжним каменем дисертаційних досліджень з державного управління (С. Біла, Л. Єфіменко, О. Кахович), економіки (О. Гейман, О. Головченко, М. Домаскіна, О. Захарченко, І. Касарова, О. Кравченко, О. Крихтін, О. Кубатко, Н. Кузенко, І. Лубчук, В. Медвідь, І. Одотюк, К. Панченко, С. Пашков, О. Поліщук, В. Сальдо, Н. Скірка, О. Тофанюк, Л. Фокас, Л. Шабліста), географії (В. Грицьку, М. Кузнецов, В. Олійник). Проте серед науковців зберігається значний інтерес до цієї проблеми, про що наочно свідчать численні публікації у фахових виданнях різного спрямування. Більшість науковців виокремлюють такі характеристики структурних зрушень: динамізм, незворотність; зміни горизонтальних і вертикальних зв'язків, компонентів та елементів, законів, що їх регулюють; якісні зміни. Структурні зрушення мають місце в економічній та соціальній сферах і виявляються у вигляді змін: рівня ВВП, обсягів виробництва продукції в окремих галузях; міжрегіональних і міжгалузевих диспропорцій; обсягів, структури та об'єктів інвестування; співвідношення між виробництвом засобів виробництва (група галузей А) і виробництвом предметів споживання (група галузей Б); структури доходів і витрат населення, глибини його розшарування за рівнем добробуту; чисельності статевих-вікових груп населення; чисельності населення певної національності, віросповідання тощо [16]. До основних чинників, які зумовлюють структурні зрушення, належать: кероване і некероване переміщення ресурсів; імпульси з боку попиту і пропозиції; НТП та НТР; ефекти структурних зрушень

попередніх періодів; ефекти поточних структурних зрушень; здобутки та вади державного регулювання суспільних процесів; переваги й недоліки ринкових механізмів; природні, техногенні та інші чинники. Наслідки структурних зрушень можна розподілити на групи — за типом змін: прогрес, еволюція, модернізація; за параметрами змін: розвиток, зростання, рецесія, стагнація, криза. Стратегічне управління соціально-економічним розвитком регіону та формування ефективної структури регіональної економіки суто ринковими методами, з мінімальним втручанням держави, розглядав О. Черевко. Формування нової структури регіональної економіки на інноваційній основі досліджувала Л. Федулова. Одним із чинників структурних змін в економіці є розвиток суспільних потреб. Зміни у структурі потреб зумовлюють відповідні структурні зміни. В. Геєць, Л. Шинкарук стверджують, що структурні зміни можна розглядати як у широкому, так і вузькому розумінні. У вузькому розумінні — це зміни у продуктово-галузевій структурі економіки. У широкому розумінні — до цих змін слід додати й зміни у складі виробництва та споживання ресурсів — це інвестиції та основний капітал (галузева, технологічна, вікові та інші структури), трудові ресурси, матеріальні та енергетичні ресурси тощо. Найзначніші якісні зміни у структурі економіки класифікуються як економічні зрушення [21]. Актуальними цілями державної структурної політики України є: формування пріоритетних структурних зрушень, поліпшення інвестиційного клімату в країні (Д. Мещеряков, К. Чарахчян); розв'язання проблем дисбалансу в економіці (О. Кахович, І. Шокін, Ю. Яременко); збалансований розвиток економіки та видалення неефективних її секторів (О. Карпуніна, М. Лоскутова, О. Сидоренко); адаптація ринку праці до структурних змін в економіці, розвиток людського капіталу та підвищення ефективності його використання (Н. Гук); детінізація національної економіки (С. Біла, О. Головченко). Сучасні концепції державної структурної політики в Україні спрямовані на розв'язання таких проблем, як регіональні диспропорції (О. Гейман, К. Панченко); недостатній розвиток окремих територій (В. Сальдо), людського капіталу (Н. Гук), національної економіки (О. Головченко) та окремих її галузей: промисловості (С. Біла, О. Кахович, І. Одотюк, Л. Фокас), сільського господарства (В. Грицьку, О. Захарченко); галузева асиметрія (С. Біла); низька результативність структурних

зрушень в економіці (Л. Шаблиста); недосконале державне регулювання економіки (С. Біла, О. Гейман, О. Поліщук, Л. Шаблиста) [16]. Аналітичні дослідження та розробку балансової економетричної багатогалузевої динамічної моделі для прогнозування розвитку галузей на короткострокову і середньострокову перспективу запропонував А. Білоусов [11].

Розвиток теорії та методології структурних зрушень, їх моделювання пов'язані з іменами сучасних російських учених: Х. Гізатулліна, А. Гранберга, В. Гребеннікова, К. Іноземцева, Л. Казинця, О. Красильникова, С. Любимцева, А. Суворова, Ю. Яременко. Особливе місце посідають наукові праці А. Гранберг з розвитку теорії регіональної економіки та динамічних міжгалузевих моделей, зокрема моделей розширення економіки [5]. Значний внесок у розробку показників структурних зрушень зробив Л. Казинець [10]. Він розробив зведені показники абсолютних і відносних структурних зрушень, означив питання практики застосування коефіцієнтів структурних зрушень [10]. У наукових дослідженнях О. Красильникова комплексно викладено основні визначення і закономірності теорії та методології структурних зрушень в економіці, наведено основні показники структурних зрушень — маса, індекс, швидкість, інтенсивність, сила, потенціал, напрямок, якість і мультиплікатор структурних зрушень [13]. С. Любимцева у роботах з трансформації структури економічних систем висунула гіпотезу про еволюцію економічних систем [15]. В. Гребенников і А. Суворов розробили методику аналізу ефекту перерозподілу вигод між галузями та інституційними секторами економіки [6]. Важливим кроком у розробці проблем взаємозв'язку структурних зрушень та циклічного розвитку економіки стали дослідження Л. Дєдова, Н. Кондратьєва, С. Меньшикова, Г. Менша, І. Шумпетера, Ю. Яковця.

Ю. Яковець продовжив розвиток теорії та методології Н. Кондратьєва у галузі економічних циклів кон'юнктури та економічної динаміки господарства, він проводив аналіз стану кон'юнктури сільського господарства і промисловості, розробив план відновлення і розвитку сільського господарства [12]. Ряд економістів у центр дослідження поставили вплив інноваційної діяльності на зрушення у галузевій структурі з урахуванням накопичення людського капіталу (К. Ерроу, Е. Шішінські, Р. Лукас, П. Ромер, А. Янг та

Еволюція теоретичних поглядів на проблему регіональних структурних змін і зрушень в економіці*

Етапи розвитку	Зміст досліджень	Учені
I етап (XVIII ст. — кін. XIX ст.) — зародження регіональної науки (перші теорії розміщення виробництва)	Вивчення структури економіки в контексті чинників праці, капіталу. Вивчення відтворювальної структури економіки. Виникнення перших теорій розміщення виробництва.	Л. Вальрас, А. Вебер, Ф.Кене, В. Лаунхардт, К. Маркс, А. Маршалл, Д. Рікардо, А. Сміт, Й. Тюнен
II етап (кін. XIX ст. — поч. 30-х років XX ст.) — розвиток науки в напрямі структурних рівноважних моделей	Аналіз зміни структури в динаміці. Розробка структурних рівноважних моделей економіки.	Дж.Б. Кларк, В. Парето
III етап (серед. 30-х — поч. 90-х років XX ст.) Постановка проблеми міжгалузевих структурних зрушень	Дослідження господарської структури на основі дво- і багатосекторних моделей економічного зростання	Е. Домар, Л. Канторович, Н. Кондратьєв, В. Леонтьєв, Р. Лукас, В. Льюїс, Г. Менш, С. Меньшиков, Дж. фон Нейман, Ф. Перу, П. Ромер, В. Немчинов, Р. Солоу, Р. Стоун, Х. Удзава, Р. Харрод, Т. Хегерstrand, Е.Шішінські, Й. Шумпетер, К. Ерроу, Ю. Яковець, А. Янг
IV етап (серед. 70-х років XX ст. — теперішній час) — аналіз структурних зрушень і структурної політики в перехідній економіці	Оцінка структурних трансформацій в економіці. Вивчення незбалансованості секторів у перехідній економіці. Аналіз структурних зрушень. Розробка структурної політики.	Я. Базиліук, О. Власюк, В. Гейць, Я. Жаліло, І. Крючков, О. Саліхов, В. Сіденко, Л. Федулова, Л. Шинкарук, О. Шубравська, А. Белоусов, Х. Гізатуллін, А. Гранберг, В. Гребенников, Л. Казинець, О. Красильников, В. Кушлін, С. Любимцева, П. Рассадіна, А. Суворов

* Власна розробка.

ін.). Серед сучасних економістів поглибленим вивченням проблем регіонального розвитку галузей займалися Х. Гізатуллін, А. Гранберг, А. Татаркін та ін. Роботи Х. Гізатулліна дали можливість поглибити й розширити не лише теорію регіональної економіки, а й теорію структурних перетворень, його наукові праці присвячені розробці

системи економіко-математичних моделей планування, розміщення та розвитку галузей матеріального виробництва в економічному районі, управлінню структурними перетвореннями в економіці регіону [4]. Еволюцію теоретичних поглядів на проблему регіональних структурних змін і зрушень в економіці подано в таблиці.

Висновки

Виявлено, що еволюція теоретичних поглядів на проблему регіональних структурних змін та структурних зрушень дала можливість досягти істотного прогресу в аналізі та оцінці структурних процесів в економіці та формуванні політики, що дає змогу регулювати положення окремих

галузей. Маловивченими залишаються питання специфіки структурних зрушень в економіці сучасної України та її регіонів, напрями проведення регіональної структурної політики. Залишається також поза увагою економістів сам механізм структурних зрушень.

Бібліографія

1. *Базилюк Я.* Проблеми конкурентоспроможності національної економіки/Я. Базилюк//Стратегічна панорама. — 1999. — № 3. — С. 71–82.
2. *Високі технології: дефініція та оцінка: монографія/О.Б. Саліхова; Центр дослідж. наук.-техн. потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України, Держ. ін-т комплекс. техн.-екон. дослідж. — К.: Інформ.-аналіт. агентство, 2008. — 290 с.*
3. *Внешнеэкономическая деятельность: проблемы системной трансформации при переходе к рынку/В.Р. Сиденко; НАН Украины. Ин-т мировой экономики и междунар. отношений {Киев}. — К., 1998. — 305 с.*
4. *Гизатуллин Х.Н.* Проблемы управления сложными социально-экономическими системами/Х.Н. Гизатуллин, Д.А. Ризванов; под ред. А.И. Татаркина. — М.: Экономика, ИЭ УрО РАН, 2005. — 218 с.
5. *Гранберг А.Г.* Основы региональной экономики/А.Г. Гранберг. — М.: ГУ ВШЭ, 2000. — 495 с.
6. *Гранберг А.Г.* Василий Леонтьев в мировой и отечественной экономической науке/А.Г. Гранберг//Экономический журнал высшей школы экономики. — 2006. — Т. 10. — № 3. — С. 471–492.
7. *Гранберг А.Г.* Динамические модели народного хозяйства/А.Г. Гранберг. — М.: Экономика, 1985. — 240 с.
8. *Гребенников В.Г.* Измерения сдвигов в структуре российской экономики (технологический, отраслевой и институциональный аспекты и их взаимосвязь)/В.Г. Гребенников, А.В. Суворов//Экономика и математические методы. — 1998. — № 2. — С. 17–29.
9. *Жаліло Я.А.* Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія. — К.: НІСД, 2009. — 336 с.
10. *Казинец Л.С.* Темпы роста и структурные сдвиги в экономике: Показатели планирования и статистики/Л.С. Казинец. — М.: Экономика, 1981. — 184 с.
11. *Кенэ Ф.* Избранные экономические произведения/Ф. Кенэ. — М.: Изд-во соц.-эконом. лит-ры, 1960. — 552 с.
12. *Кондратьев Н.Д.* Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения: Избранные труды/Н.Д. Кондратьев, Ю.В. Яковец. — М.: Экономика, 2002. — 765 с.
13. *Красильников О.Ю.* Структурные сдвиги в экономике современной России/О.Ю. Красильников. — Саратов: Научная книга, 2000. — 183 с.
14. *Крючкова І.В.* Макроструктурні чинники гальмування економічного зростання України/І.В. Крючкова//Економіка і прогнозування. — 2012. — № 4. — С. 5–18.
15. *Любимцева С.В.* Трансформація економічних систем/С.В. Любимцева. — М.: Економіст, 2003. — 443 с.
16. *Мельниченко О.* Структурні зрушення в національній економіці як об'єкт та результат державної структурної політики/О. Мельниченко, В. Миколюк//Держава і ринок. — 2012. — Т. 11. — № 2. — С. 131–135.
17. *Негиши Т.* История экономической теории/Т. Негиши. — М.: АО «Аспект Пресс», 1995. — 462 с.
18. *Організаційно-економічний механізм функціонування суднобудівних підприємств в ринкових умовах/Л.І. Федулова, М.О. Коблош; НАН України. Ін-т економіки пром-сті. — Донецьк, 1998. — 343 с.*
19. *Сталій економічний розвиток: поняття і напрям досліджень/О. Шубравська//Економіка України. — 2005. — № 1. — С. 36–42.*
20. *Стратегії розвитку України: теорія і практика; за ред. О.С. Власюк; Адмін. Президента України. — К., 2002. — 864 с.*
21. *Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: В 3 т.; за ред. акад. НАН України В.М. Гейця, акад. НАН України В.П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б.Є. Кваснюка. — К.: Фенікс, 2007. — Т. 1: Економіка знань — модернізаційний проект України. — 544 с.*
22. *Структурні зміни та економічний розвиток України: монографія/[В.М. Геєць, Л.В. Шинкарук, Т.І. Артьомова та ін.]; за ред. д-ра екон. наук Л.В. Шинкарук; НАН України; Ін-т екон. та прогнозування. — К., 2011. — 696 с.*
23. *Теоретичні та емпіричні аспекти дослідження стану нестійкої рівноваги трансформаційної економічної системи/Л.В. Шинкарук//Екон. теорія. — 2004. — № 2. — С. 57–71.*
24. *Управління структурними зрушеннями та інноваційно-інвестиційними процесами в економіці України: [навч. посіб.]/В.О. Гусев, О.М. Соколова; за заг. ред. В.Г. Бодрова. — К.: Вид-во НАДУ, 2011. — 284 с.*
25. *Шабліста Л.М.* Державне регулювання структурних зрушень в економіці України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економікою»/Л.М. Шабліста. — К., 2003. — 40 с.
26. *Lewis W.A.* Economic development with unlimited supplies of Labor//Manchester School of Economic and Social Studies. — 1954. — № 22. — P. 139–191.

Надійшла 29.07.2015.